

*Till barndomen
återvänder vi aldrig.*

*Till barndomen
återvänder vi alltid.*

Snön är ett hav på land

Efter sommaren väntade något jag inte ville tänka på. Skolan. Jag skulle börja där.

Lennart Åhl berättade hur det var. Han skulle börja fyran, men ville ut och jobba. Tjäna pengar. Byggjobbare, som Lasses pappa, så han kunde spara till en motorcykel. ”Vad ger inte jag fan i skolan och räkning och Jesus och hela skiten”, sa han. När han berättade om skolan svor han nästan hela tiden. Den djävla skolan. Skolhelvetet. Skitskolan. Där var det som att orden tog slut och han började om.

– I skolhelvetet handlar det bara om en sak. Man ska sitta still och hålla käften.

– Om man viskar?

– Då får man gå fram till katedern. Det är ett bord där lärarn sitter. Man ska lägga fingrarna där. Och så slår han en med pek-pinnen, två-tre gånger. Det gör djävligt ont. Skriker man blir det mer. Så är det att gå i skolan.

Jag lyssnade alltmer skräckslagen till hans berättelser. Jag förstod att skolan var helvetet på jorden.

– Hur... hur står du ut? stammade jag.

– Jag håller käften. Hukar mig ner bakom nån annan. Det finns alltid en massa korkade tjejer som räcker upp handen.

– Räcker upp handen?

– Det gör man när man vill svara. Men svarar man fel får man stryk med pekpinnen. Ibland kan man få stå i skamvrån. Man står i ett hörn och alla ska skratta åt en så mycket dom orkar. Man kan få dra av sig byxorna också, och stå i bara kal-songerna och lärarn slår en i arslet med björkris.

När Lennart Åhl berättade om skolan vevade han med armarna och gjorde fula grimaser för att visa hur otäckt det var. Jag var rejält uppskrämd. Varför måste man gå i skolan? Kunde inte mamma och pappa lära mig läsa och skriva?

– Nej nu skiter vi i skolan! skrattade Lennart och slängde en snöboll på mig. Vi går in och spelar kort.

Än så länge var det vinter. Det var ett nytt år, fast jag tyckte inte det var någon skillnad mot det gamla. På framsidan av en tidning pappa köpt som hette Rekord-Magasinet fanns en äppel-kindad pojke med siffror på magen. Han åkte skridskor och pappa berättade att han ristade in Gott Nytt År på isen och knuffade omkull en gammal skäggig gubbe med andra siffror på bröstet. Det såg skojigt ut. Pappa berättade att pojken hette 1950 och gubben var 1949 som tagit slut. På radion tjtades i ett kör om detta 1950, man skulle skicka in pengar till något som hette Radiohjälpen och hade adressen nittinittonhundra-femti. Det var något märkvärdigt med 1950 förstod jag.

Vi bodde i en bondgård mitt ute på en åker, pappa och mamma och min lillebror som hette Elving och hunden Sampo, en vit lappspets med krullig svans. Det var lång väg upp till landsvägen, men vi blev aldrig insnöade för pappa spelade schack med Vägmästarn. Han plogade vår väg varje morgon när det snöat så pappa kunde köra upp mjölken med motorcykeln. Mamma orkade inte vara med, hon var trött sen lillebror kommit. Han som jag i hemlighet kallade krypet, eller paddan. Aldrig högt, så pappa hörde det. En gång hade han hört det och blivit väldigt arg. Stryk hade jag aldrig fått, men kunde få, det fick andra visste jag.

Jag hatade paddan, han luktade skit och gastade och kunde inte äta mat som vanligt folk. Han hade tagit min säng, jag måste

sova på golvet. När pappa var ute i skogen kunde jag väsa ”din lilla skit” eller ”du är dum i huv’et” eller ”idiot” och när mamma hörde det blev hon arg och skrek åt mig att vara tyst. Jag slutade med det också, rädd att hon skulle skvallra.

Jag blundade alltid med ena ögat när jag tittade på honom, jag var ”vindögd” sa man, och såg dubbelt efter en olycka när jag var liten. En bild var genomskinlig. Det var nog att se en padda, jag ville inte se två även om han var genomskinlig.

Det var mest när jag var trött som jag såg dubbelt, då blev den andra bilden tydligare än annars, men aldrig så tydlig att jag tog fel och gick ned i diket fast jag skulle ha gjort det om jag brytt mig om den.

Tidigare hade jag alltid ont i ögat, det varade och rann och mamma baddade det med borsyra och jag satt under köksbordet eller bänken och lekte, där var det skumt. Ögat var bättre nu, det gjorde sällan ont och jag hade slutat leka under bordet.

Det där Lennart sagt om skolan gav mig ingen ro. En dag frågade jag pappa lite försiktigt hur det var att gå i skolan. Då log han med igenstängd mun eftersom han inte hade några tänder däruppe, hans löständer hade legat i ett vattenglas så länge jag kunde minnas, och så räknade han upp en massa namn:

– Ruben, Simeon, Juda, Isaskar, Efraim, Sebulon, Dan, Aser, Naftali, Gad, Josef och Benjamin.

– Vilka var dom?

– Jakobs tolv söner i Bibeln. Det lär du dig i skolan.

Jag tordes inte fråga om det andra, pekpinnen på fingrarna och skamvrån och björkriset på arslet, det var för otäckt att ens tänka på.

Pappa var mest i skogen och högg på dagarna, när han inte jagade. Korna stod i sina båsar i lagården och tuggade hö som mamma vräkte ned från skullen sedan hon mjölkat dem på morronen. Det där med mjölkandet hade jag bara hört talas om, det var så tidigt att jag inte hade vaknat.

Lennarts lillasyster hette Kerstin, henne lekte jag med ibland, och med Lasse och Olle och tvillingarna Åke och Stig eller om det var tvärtom, de var lika som bär. Ibland var Margareta som

bodde ute på åkern på andra sidan vägen med.

Ibland var vi inne på våran loge och körde med min trambil som jag fått av pappa förra sommaren. Men för det mesta var jag ute hela dagarna. Vi byggde snögubbar och snölyktor och hade snöbollskrig. Vi kastade snöboll på Tupp-Eriks höns hus när han inte syntes till.

Vem var det som hade den långa boben? Lennart Åhl, eller Lasse? Olle, som vi kallade tjock-Olle när han inte hörde? Margareta?

En dag fanns den bara där, och vi var sju-åtta stycken som fick plats. Tjoande och gastande klämde vi ihop oss på boben och så bar det iväg, rakt utför vägen nerför åsen. Efter en brant kurva slutade vägen hemma hos Margareta.

Det var några grader kallt och isgata. En väldig fart, vilda skrik och händer som höll fast skidmössorna med skärm och öronlappar. Lennart Åhl var störst, han sköt på innan han hoppade på längst bak. En hisnande fart, in i kurvan och där välte vi och rullade av vägen i den tvära kurvan. Alla föll huller om buller. Upp igen. Någon drog upp boben och en gång till. Och igen.

Och den gången kom traktorn.

Mitt i kurvan kom den, en Bolinder-Munktell, grönmålad, kanske var det Margaretas pappa som körde. Mitt i kurvan dök den upp, ett jättelikt monster, och Lasse som körde slet i bromsen men farten var för hög och traktorn för nära och Lasse gjorde en hastig sväng och alla flög vi ut på åkern efter tvärstoppet i ett dike, och där låg vi, begravda i snö, spottande och fräsande med snö i munnen och någonstans långt bort hörde vi vrålet från traktorföraren: ”ungdjävlar, se er för!” Men vi skrattade bara när alla tumlade upp ur snön och började borsta av sig.

Tjock-Olle bodde en bit nedanför åsen. Gården var stor och vit. Att den var stor var inget jag tänkte på, däremot att den var vit. Rött var det vanliga. Falu rödfärg, som färgade av sig på kläderna om man strök sig mot den.

När jag första gången åkt skidor över gårderna åt det hållet travade jag in för att hälsa på Olle. Jag var full med snö och

gick raka vägen in till den tant jag trodde var Olles mamma. Hon var finkläd, mycket finare än mamma, nästan som moster Svea, fast äldre.

– Hej, sa jag. Är Olle inne? Säg åt han att jag är här.

– Ställ pjäxorna i tamburen, om jag får be, sa hon utan att hälsa. Och häng av den snöiga jackan.

Redan den gången tyckte jag att det var något konstigt med Olles föräldrar. Pappan såg jag senare när han kom in, slog av snö från jägarhatten och med en nickning fortsatte in i finrummet. Leende men frånvarande på något vis.

Allt var så fint hemma hos tjock-Olle. Västadat. Trasmattor på glänsande trägolv. Ingen annanstans snörde man av sig pjäxorna och ställde dem innanför dörren.

Tjock-Olle var inte mycket för att åka skidor, så jag föreslog att vi skulle spela kort. Poängpoker, det hade pappa lärt mig. Jag hade en kortlek i fickan men Olle skakade på huvudet.

– Det är syndigt att spela kort. Gud tycker inte om det.

– Är han dålig förlorare?

Jag hade trott att Olle skulle skratta men det gjorde han inte.

Vi lekte med hans järnväg istället. Det var av trä och inte lika fin som Hartvigs Märklintåg men den fick duga. Vi fick bara leka i det stora köket. Inne i salen kunde jag se brunblanka bord och skåp och en soffa med rött tyg och en massa tavlor på väggarna.

Det var många bitar att bygga ihop, till sist bredde järnvägen ut sig över hela köksgolvet. Vi for omkring med loken och vagnarna och Olle sa att det lät ”ta-dam, ta-dam, ta-dam” när man åkte tåg och då sa vi det, högre och högre. ”TA-DAM, TA-DAM, TA-DAM!” När vi hållit på ett tag kom Olles mamma ut från finrummet.

– Jag tror Gunders mamma är färdig med maten nu, sa hon.

Konstigt sätt att prata. Varför sa hon inte ”din mamma” som vanligt folk? Dessutom hade hon fel.

– Vi äter mycket senare. Pappa har inte kommit från skogen än.

Olles mamma fick ett konstigt uttryck i ansiktet, något stelt

över munnen fast det såg ut som att hon log.

– Hon ringde faktiskt och sa det.

– Nu ljög du allt, våran telefon är sönder.

Olle reste sig hastigt. Han såg nervös ut och tittade på sin mamma som blivit röd i ansiktet.

– Jag tror jag ska sova middag, mumlade Olle medan hans mamma böjde sig ned och i rasande fart började rafsas ihop alla järnvägsspåren. Det var slutlekt för idag förstod jag och med ett ”hej då” sprang jag ut i farstun och började snöra på mig pjäxorna.

När jag berättade om det där för pappa fnyste han högljutt.

– Godsägarpack.

Jag gick en sväng in till lillebror. Jag tänkte mera på honom som lillebror nu, nästan aldrig som krypet eller paddan. Det hade blivit tjatigt. Han låg på rygg i min gamla säng som jag visste att jag aldrig skulle få tillbaka.

– Tjock-Olle är korkad, sa jag. Han skrattar inte när han ska Godsägarpack.

Min lillebror klippte med ögonen och såg ut som att han skrattade. Jag böjde mig ner och strök honom över det fjuniga huvudet.

Det kom mera snö. Snö, snö överallt. Snö över knäna när jag gick till skithuset och pappa inte hunnit skotta. Snö i pjäxorna och innanför sockorna. Jag svor över snön ibland, men inte hela tiden. Snö var roligt också.

Jag hade lärt mig stå i utförsbacken från landsvägen. Det gick inte med en gång, men tionde gången ungefär, då stod jag hela vägen ner. Efter det stod jag på benen gång på gång.

Jag hade velat visa det för Kerstin, men hon kom inte på flera dar. När hon äntligen kom åkande över åkern blev jag glad och skidade fram mot henne det fortaste jag kunde.

– Jag blev förkyld, förklarade hon. Men nu är jag bättre.

– Jag kan stå i backen, sa jag stolt.

Snabbt klättrade jag upp för den lilla slutningen för att visa. Jag stakade iväg, men åkte på ändan efter tio meter. Kerstin skrattade, men det var inget elakt skratt.

Det blev tövåder och Lennart byggde en snögrotta.

Kerstin och jag hjälpte till att rulla stora snöbollar. Sedan packade Lennart ihop dem till väggar och tak. Taket var svårast, flera gånger rasade det in innan han efter en massa svärande fick allting att hänga ihop. En stor dörröppning fanns som man kunde krypa in igenom.

När Lennart var klar verkade han tappa intresset.

– Lek därinne ni, sa han. Jag har annat för mig.

Sedan tog han sparkstöttingen och for iväg nerför backen där vi åkt med boben.

– Han är kär i Margareta, sa Kerstin och himlade med ögonen. Kryp in i kojans, jag hämtar dockorna. Och ett ljus.

Med viss tvekan kröp jag in. Tänk om alltsammans rasade ihop och jag begravdes i snön? Det var högt i tak, jag kunde stå upp om jag böjde lite på nacken. Stort också, man skulle säkert få plats fem-sex stycken.

Kerstin kom med sina dockor och en massa andra saker i famnen. En liten matta, en handduk, en tröja, ett stort stearinljus och en tändsticksask.

– Nu ska dockorna sova, sa hon. Men först ska de få mat. Hon tog upp en sked ur fickan och började mata dem med snö.

– Det är gröt, förklarade hon.

Sedan gjorde hon en grop i snön, la mattan där och dockorna ovanpå, sedan bredde hon över dem med handduken och tröjan. Efter det körde hon ned stearinljuset i snön och tände det.

– Det är snart natt nu, och dom är mörkrädda, sa hon allvarligt. Och nu ska vi be aftonbön.

– Vad är det?

– Vet du inte vad aftonbön är? Kerstin såg på mig som om jag inte var riktig. Jag skakade på huvudet.

– Då får du lära dig det nu. Hon knäppte händerna framför sig och sa:

– Gud som haver barnen kär, se till mig som liten är. Vart jag mig i världen vänder, står min lycka i Guds händer. Lyckan kommer ...

Hon avbröt sig, någon var utanför ingången. Lasses ansikte visade sig i dörrhålet.

– Vart jag mig i skjortan vänder, står en lus med svarta tänder,

sa han medan han kröp in. Tjejtjusare, ska ni gifta er va?

Jag kastade mig över honom och vi började brottas.

– Akta dockorna! skrek Kerstin och la armarna över dem. Sluta bråka! Var inte så pojkiga!

Men vi brydde oss inte, vi rullade fram och tillbaka över snögolvet och så var olyckan skedd. Vi for in i ena väggen och taket rasade in. Vi låg begravda i snö, jag hade snö i munnen och blötsnö innanför skjortan när vi kravlade oss fram ur snöhögen, Kerstin med sina dockor i famnen.

– Ni har förstört snögrottan! snyftade hon. Och väckt mina dockor! Dom gråter nu! Jag ska berätta för Lennart, då får ni stryk!

Lasse och jag såg på varann. Jag skämdes. Vad skulle Lennart säga? Kerstins ord om ”stryk” gjorde mig rädd. Utan att säga något började vi springa därifrån. Jag kunde svagt höra Kerstin vyssja sina dockor:

– Såja mina dockor, såja. Dom dumma pojkarna är inte kvar.

När moster Svea kom och hälsade på blev allting festligare. Hon var alltid finklädd och hade rödmålad mun och rökte cigaretter och låg på soffan och läste veckotidningar. Hon bodde i en stor stad, Hofors, och jobbade på hotell. Ändå längtade hon bort, sa hon och så läste hon högt om andra länder. De hette Rivieran och franska sydkusten och Spanien. De låg väldigt långt borta, förstod jag.

– När gång ska jag bli turist, sa hon. När jag frågade om det hade med tur att göra skrattade hon bara och nöp mig i kinden.

Ju mer moster Svea pratade om ”utlandet”, desto räddare blev jag. Det lät farligt och mamma höll med. ”Åk inte dit!” sa hon men moster Svea skrattade bara sitt stora skratt.

– Tror du jag är rädd?

Jag trodde inte värst mycket om hennes prat om att resa. Jag förstod att det var mest fantasier i hennes veckotidningar, med folk som pussades och höll på. Tjalle Tvärvig kände jag igen, han liknade en bonde jag sett nere i Västanhede. Karlsson med sina ”fataliteter” var också rolig fast obegriplig.

Jag skämdes för att söka upp Kerstin och leka med henne igen.

Jag hade förstört Lennarts fina snökoja, han var säkert arg. Han ville nog ge mig stryk. Skulle vi aldrig kunna leka mer?

För att slippa träffa någon av dem åkte jag inte längre till backen vid landsvägen, jag åkte åt andra hållet. Ut på gärdet och bort mot grustaget till, och över på andra sidan vägen. Där var jag osynlig.

Pappa jobbade mycket i skogen på vintern, och körde ibland timmer åt andra bönder. När det var kallt måste han hålla sig inne. ”Astman”, sa han, och andades så det pep. Det var de enda gångerna han var hemma mitt på dan, då lyssnade han på radio och lade patiens eller spelade schack med sig själv eller olika världsmästare eller läste tidningen.

En sån där kall dag dag när han satt med Dala-Demokraten framför sig utbrast han plötsligt ”det var som fan! Gunnar Eriksson vann femmil!”

– I världsmästerskapen, tillade han. Långt borta i Amerika. Först vann Karl-Erik Åström arton kilometer, och nu Gunnar Eriksson. Dom som aldrig vunnit nånting.

– Mora-Nisse då?

– Han är ur form, han tycker inte om att vara hemifrån.

Pappa visade mig bilden på en vitklädd skidåkare i tidningen. Det var Gunnar Eriksson. Sedan började han prata om Åström och Eriksson. Hur de jobbade och slet, tränade halva nätterna, inget skulle få stoppa dem, segern var allt. Den hade inte kommit förut, men den kom till slut. Hur man kan ha allt emot sig men vinna ändå. Slå världen med häpnad. Aldrig ge upp. Trägen vinner.

När pappa pratade om dem lät det inte som vanligt, hans röst steg på något vis, som musik, ja det blev till musik, sån jag hörde i radion, den gjorde mig glad och jag förstod att världsmästare, det var det största. Jag lyssnade till pappas röst som på något vis bar mig iväg, långt bort ut ur vårt kök, jag sögs in i hans berättelse om de ensamma männen, Åström och Eriksson, hur de åkte där mitt i skogen, mitt i natten, kanske tappade de skidorna, kämpade och svor, fick på dem igen och åkte, det var djupt i snön och de svettades och svor ännu mer, kanske fanns

någon Kerstin som väntade? Säkert var det så, någon Kerstin, bortom alla utförsbackar där de körde omkull, fick snö innanför skjortan och svor. Och plötsligt tystnade pappa och såg skratande på mig.

– Du ser ut som om du sett ett spöke. Och stäng munnen.

Jag såg bortåt pappas skiddiplom som hängde på väggen. Pappa hade åkt fem mil, och nu hade den där Eriksson vunnit femmil.

– Hur långt är fem mil? frågade jag. Som fram och tillbaks till Västanhede?

– Du får nog åka den sträckan tio gånger, log han. Minst.

Tio gånger. Det lät inte så farligt. Jag bestämde mig för att åka femmil.

Nästa morgon gav jag mig iväg. Åkrarna låg vita och oändliga framför mig. De tycktes aldrig ta slut när de inte ändade i stor-skogen långt bort åt fel håll. Jag skidpulsade fram, fort gick det inte. Svetten rann under den röda toppluvan.

Efter en evighet passerade jag den översnöade soptippen och rundade en bondgård i kanten av landsvägen och såg skolan där jag skulle börja till hösten. En bit från skolan åkte en massa barn i en backe. Jag skidade fram till dem, jag kände ingen utom tvillingarna Stig och Åke.

– Hur kom du hit? sa en av dem.

– Över snön, sa jag.

– Var kommer du ifrån? frågade en pojke jag aldrig sett.

– Från Nylandet.

– Varför åkte du ända hit?

Jag blev arg för att han frågade så dumt.

– Jag åker femmil och tränar för att bli lika bra som Mora-Nisse när han inte är hemifrån. Alla brast i skratt. Elaka skratt. Tvillingarna också.

– Då får du allt sluta pissa på dig! skrattade någon. Och pekade med staven på mina byxor.

Det var sant. Det var det värsta. Pisset hade frusit och syntes som en stor isfläck frampå byxorna. Nu kände jag hur det sved under långkalsongerna. Jag skämdes och kände att jag rodnade.

- Mora-Nisse, haha! Piss-Nisse! skrek en och alla föll in:
- Piss-Nisse! Piss-Nisse, Piss-Nisse!
- Häll käften! skrek jag och slog till en av dem på armen med staven så att han började grina. De andra stirrade argt på mig.
- Du är inte riktig, sa en av dem jag inte kände.
- Kalla mig inte Piss-Nisse!

Sedan vände jag och började halvsnyftande skida hemåt. Jag hade tyckt det skulle bli roligt att träffa nya kamrater och så blev det så här. Det hade kylnat till, och mina tårar frös på kinderna så jag slutade grina. Det gick inte att komma hem med en massa istårar i ansiktet. Jag torkade bort dem och stakade vidare in i det vita.

Och vitare blev det. Vitare och vitare. Det hade blåst upp, blåsten kom rakt framifrån, snön piskade mig i ansiktet. Jag såg ingenting och spåret var helt igenblåst. Nu sjönk jag djupare ned i snön än förut. Allt var bara vitt framför mig och den vassa snön fick ögonen att värka. Jag stannade. Hur långt var det kvar? Ingenting såg jag utom den vita snön. Jag kände mig rädd. Tänk om jag kör vilse, blir översnöad. Ingen kommer att hitta mig förrän det blir vår. Plötsligt hördes flåsande ljud bakom mig och en man i vit skiddräkt åkte förbi mig, men efter några meter stannade han.

- Stå inte still i snöstormen. Åk, bara åk.
- Vem är du? frågade jag.
- Jag heter Gunnar Eriksson, följ mig, sa han och satte fart igen. Jag följde honom i bakhasorna. Nu gick det lätt när han spårade.
- Var det roligt i Amerika? skrek jag i vinden.
- Prata inte! skrek han.

Han vek av åt sidan, vi stretade på i vinden. Med ens skymtade jag något genom snön. Något svart. Granhäcken! Den höga granhäcken bredvid vårt hus! Jag hade varit på väg upp mot storskogen, nu var jag rätt och blev så glad att jag kände tårarna komma. Jag ville tacka Gunnar Eriksson men han var borta.

- Så du ser ut! utbrast mamma när jag kom in i köket. Hon borstade av mig snön framför spisen och skakade av mössan

över slasktratten och ställde sig på knä och började knyta upp mina isiga pjäxor.

- Och så länge du var borta, jag började bli orolig.

Det var onödigt att berätta om Gunnar Eriksson. Så jag sa bara:

- Det tar tid att åka femmilen.

Böcker utgivna av Gunder Andersson:

Över skaklarna. noveller 1973

Karl Feldt, vem är det? noveller 1974

Struket korn. noveller 1976

Alla chanser! roman 1978

Komma ifatt! roman 1980

Bränningar. roman (tills. m. Anna-Karin Norlin) 1981

Fotoalbum. dikter och fotografier 1984

Han som inte kunde åka tåg. LäsaLättbok 1985

Vägarbete. novell (tills. m. Författargruppen Fyrskift) 1985

Satsa framåt! ungdomsbok 1986

Djävulen i Notre Dame. dikter 1987

Vägval. essäer (tills. m. Författargruppen Fyrskift) 1987

Köttets lust och själens. noveller 1987

Martins sommar. barnbok 1989

3 x Stockholm. reportage 1990

Folkets Park. En 100-årig historia. jubileumsbok 1991

Dribblern. Om "Nacka" Skoglund. pjäs 1994

Fasta situationer. fotbollsessäer 1996

Dubbel-8 och andra noveller. 1998

Torrssimmaren. noveller 1998

Split vision. kortroman 1998

Sudden death. idrottsessäer 1999

Röster i Dalsland (redaktör tills. m. Lena S. Karlsson) 2000

Stickspår. kortroman 2000

Mitt möte med Ivar Lo. essäer (redaktör) 2001

Omstart. idrottsessäer 2001

Idrottarliv. essäer (redaktör tills. m. Lena S. Karlsson) 2002

08:an på landet. En utbölings betraktelser. kortprosa 2004

Det nappar! Det nappar! fiskehistorier. (redaktör tills. m. Lena S. Karlsson) 2006

Pojken i brunnen. roman 2007

Äventyret Dalsland. Utflykter i tid och rum (tills. m. Lena S. Karlsson) 2008